

ÇOCUK HAKLARI PERSPEKTİFİNDEN SHARENTING: HUKUKSAL YANSIMALAR

SHARENTING FROM THE CHILDREN'S RIGHTS PERSPECTIVE: LEGAL REFLECTIONS

Dr. Öğr. Üyesi Esmâ ESGİN GÜNDER

Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Salihli MYO, Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri Bölümü, esma.esgin@cbu.edu.tr

Manisa / Türkiye

ORCID: 0000-0002-5766-7194

İzzet GÜNDER

Manisa Barosu, gunderizzet@gmail.com

Manisa / Türkiye

ORCID: 0000-0002-0306-2608

ÖZET

Küreselleşme ve bilgi iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle yaşanan dijital dönüşüm yalnızca ekonomi ve eğitimde değil aile kurumunun yapı ve işlevlerinde de tartışılmaya başlanmıştır. Dijitalleşme, yeni fırsatlar kadar riskleri de beraberinde getirmiştir ki bu risklerden en çok etkilenen potansiyeli olan şüphesiz ki çocuklardır. Dijitalleşmenin risklerinden çocukları koruma ve onların sağlıklı gelişme hakkını gözetme sorumluluğu ilk olarak ebeveynlerindir.

Günümüzde “dijital yerliler” olarak tanımlanan çocukların, ebeveynlerince kişisel bilgi ve görüntülerinin sosyal medyada paylaşılması pratiği olan “sharenting” bilinçsizce gerçekleştirildiğinde çocuk mahremiyetinin ihlali ve çocuğun istismarına yol açabilmektedir. Ebeveynlerin farklı motivasyonlarla gerçekleştirdikleri bu paylaşımlar, yalnız bugün değil, gelecekte de çocukların mahremiyet hakkını ihlal edecektir. Bu paylaşımların yakın gelecekte doğuracağı olumsuz sonuçlar her ne kadar tam olarak bilinemese de sharenting olgusundaki temel risk, çocuğun gizliliğini kaybetmesi ve alenileşmesidir.

Bu çalışmada çocuk hakları perspektifinde sharenting olgusunun, uluslararası sözleşme ve ulusal hukuk normları çerçevesinde değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda alan yazınındaki çalışmalara ulaşılmış, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi ve 1982 Anayasası, Türk Ceza Kanunu ve Türk Medeni Kanunu uyarınca sharenting olgusunun riskleri tartışılmış, sharenting olgusu karşısında alınabilecek önlemler ve hukukî yaptırımlar ile önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk Hakları, Dijital Ebeveynlik, Sharenting.

ABSTRACT

The digital transformation experienced by globalization and developments in information and communication technologies has begun to be discussed not only in the economy and education, but also in the structure and functions of the family institution. Digitalization has brought risks as well as new opportunities, and it is undoubtedly children who have the potential to be most affected by these risks. The responsibility of protecting children from the risks of digitalization and protecting their right to healthy development rests primarily with parents.

“Sharenting”, the practice of sharing personal information and images of children, who are defined as “digital natives” today, on social media by their parents can lead to violation of child privacy and abuse of children when done unconsciously. These sharings of parents with different motivations will violate children's right to privacy not only today but also in the future. Although the negative consequences of these shares in the near future are not fully known, the main risk in the phenomenon of sharing is that the child loses his privacy and becomes public.

In this study, it is aimed to evaluate the sharenting phenomenon in the perspective of children's rights within the framework of international conventions and national legal norms. For this purpose, studies in the literature were reached, the risks of sharenting in accordance with the UN Convention on the Rights of the Child and the 1982 Constitution, the Turkish Criminal Code and the Turkish Civil Code were discussed, and the measures that could be taken against the sharenting phenomenon, legal sanctions and suggestions were given.

Keywords: Children's Rights, Digital Parenting, Sharenting.

1. GİRİŞ

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin (BİT) yoğun olarak kullanıldığı günümüz Dijital Çağ’ında yalnızca yetişkinler arasında değil gençler ve hatta çocuklar arasında da bu teknolojilerin kullanımı son on yılda katlanarak artmıştır.

TÜİK verilerine göre, Türkiye’de hanehalkının internet kullanım oranı 2007 yılında %27, 2019 yılında %75, 2021 yılında %92 ve 2022 yılında ise % 94.1’dir. İnternet kullanım oranı, 16-74 yaş grubundaki bireylerde 2021 yılında %82,6 iken 2022 yılında %85’dir. Çocukların kullandığı bilişim teknolojileri hakkında veri derlemek amacıyla ilk kez 2013 yılında gerçekleştirilen *Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması*’nda 6-15 yaş grubundaki çocuklara bilişim teknolojileri kullanımı, kullanım sıklıkları ve kullanım amaçları sorulmuştur. Araştırma, çocukların bilgisayar, internet, cep telefonu, dijital oyunlar ve sosyal medya kullanımları konusundaki değişimi izleyebilmek amacı ile 2021 yılında tekrarlanmıştır. İnternet kullanımı, 6-15 yaş grubundaki çocuklar için 2013 yılında %50,8 iken 2021 yılında %82,7’dir. İnternet kullanımı cinsiyete göre incelendiğinde; 2013 yılında %53,7 olan erkek çocukların internet kullanım oranının 2021 yılında %83,9’a, 2013 yılında %47,8 olan kız çocuklarının internet kullanım oranının ise 2021 yılında %81,5’e yükseldiği görülmüştür. Düzenli internet kullanan 6-15 yaş grubundaki çocuklar, haftalık ortalama 12 saat 25 dakika ders içi, 6 saat 59 dakika ders dışı zamanlarında internet kullanmıştır. Düzenli internet kullanan 6-15 yaş grubundaki çocukların internet aracılığı ile yürüttüğü faaliyetlerde, çevrimiçi derse katılma %86,2 ile ilk sırayı alırken %83,6 ile ödev veya öğrenme amacıyla internete başvurma ikinci sırada yer almaktadır. Bunu, %66,1 ile oyun oynama veya oyun indirme, %61,0 ile paylaşım sitelerinden video izleme, %55,5 ile internet üzerinden sesli veya görüntülü arama yapma izlemektedir (TÜİK,2021; OM2,2021; Batman Rehber Gazetesi,2021). 6-15 yaş grubunda, yıllar içinde internetin ve dijital teknolojilerin kullanım oranlarındaki bu artış beraberinde çocukların dijital teknolojilerden kaynaklı risklerle daha erken yaşlarda karşı karşıya kalmasına neden olacağı düşünülmektedir.

Günümüzün gençlik kuşağı hâlihazırda BİT’lerle kurgulanmış bir teknolojik çevre içinde dünyaya geldikleri için “dijital yerliler” olarak kabul edilmektedir. Pek çok genç için özellikle sosyal medya en rahat iletişim kurdukları ve sosyalleştikleri en popüler ortam haline gelmiştir (Palfrey & Gasser, 2008).

Dijital ortamda büyüyen çocukları ifade etmek üzere, Prensky (2001) dijital dilin milenyum çağı çocukları tarafından ana dil olarak kullanılmasından hareketle bu kuşağa “dijital yerliler” adını vermektedir. Bu bağlamda “dijital yerliler” günümüzde kullanılan teknolojilerle hayata başlamışlardır ve yaşamlarının merkezinde, teknolojik araçlar ile çevrim içi ortamların yer aldığı, hemen hemen tüm ihtiyaçlarını ve işlemlerini teknolojik araçlarla yöneten çocuk ve gençlerden oluşur. Dijital yerlilerin bir önceki nesli olan “dijital göçmenler” ise dijital yerlilere göre bu teknolojilerle daha geç tanışan ve bu nedenle bu teknolojilere adapte olmaya çalışan, sürekli bir yenilenmeyle birlikte döngü içinde ilerleyen nesilden oluşur. Bu nedenle dijital göçmenlerin, dijital yerlilerin bir önceki nesli olduğu düşünüldüğünde günümüzün dijital çağındaki çocuk ve gençleri dijital yerliler, ebeveynler ise dijital göçmenler olarak değerlendirilebilir.

Tarihsel toplumsal süreçte bilişim teknolojilerindeki gelişim beraberinde aile yapısı ve aile içinde özellikle ebeveyn-çocuk ilişkisi ve aile içindeki rol gerekleri ile beklentilerini de değiştirmiştir. Çağlar için her toplum, her kültür kendine özgü çocuk anlayışını geliştirir, buna göre ebeveyn-çocuk ilişkisinin nasıl olacağını belirler ve bunu hayata geçirir (Onur,2019:22). Günümüz dijital çağında da ebeveynlik yeniden tanımlanarak “Dijital Ebeveynlik” olarak kavramsallaştırılmıştır.

Dijital ebeveynlerin özellikle de annelerin sosyal medyada çocuklarına ait bilgi ve görüntülerle ilgili paylaşım pratikleri “sharenting” olgusunu gündeme getirirken, bu pratikler her ne kadar ebeveynler açısından çocuklarına zarar vermek amacı taşımaya bile, çocuğun mahremiyetinin ihlal edilmesi ve çocuğun istismarı gibi olumsuz ve riskli sonuçları doğurabilmektedir. Duygulu (2019),

üç farklı araştırma yöntemi ve geniş örneklem grubuyla gerçekleştirdiği çalışmada çocuk istismarı ve mahremiyet ihlali çerçevesinde sosyal medyada çocuk fotoğrafları paylaşmanın oluşturduğu riskleri belirlemektedir. Çalışma sonucunda sosyal ağlarda ebeveynlerin çocuklarının görüntülerini paylaşılmasının, mahremiyet ihlaline yol açtığı ve bugün, bu eylemi gerçekleştirenlerin ‘istismar’ suçu ile yargılandığı görülmüştür.

Sonuç olarak sharenting, çocuğun yüksek yararı ilkesi çerçevesinde kişilik hakkı ve kişisel verilerin korunması ile birlikte özel hayatın gizliliği gibi pek çok hak ihlallerini gündeme getirmektedir. Bu çalışmada da çocuk hakları perspektifinden sharenting olgusu uluslararası sözleşme ve ulusal düzenlemeler çerçevesinde tartışılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde dijital çağda değişen ebeveyn rolleri ve sorumlulukları çerçevesinde dijital ebeveynlik ve sharenting olgusu ele alınmaktadır. Üçüncü bölümde sharenting olgusunun hukuksal yansımaları, çocuk hakları perspektifinden ulusal ve uluslararası boyutlarda tartışılmış, son bölümde ise çocuk hakları çerçevesinde sharenting olgusu karşısında alınabilecek önlemlerle ilgili önerilere yer verilmiştir.

2. DEĞİŞEN EBEVEYNLİK ROLLERİ ve SHARENTING

Bilişim teknolojilerindeki değişimlerle yaşanan dijital dönüşüm, toplumun başat kurumu olan aileyi, aile yapısını, işlevlerini ve aile üyelerinin rollerini de etkilemiştir. Özellikle teknolojik ve ekonomik gelişmeler aile kurumunun işlevlerini değiştirirken, yeni rol gerekleriyle birlikte yeni aile türlerinin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Dijitalleşen dünyada “çocuk erkil” çekirdek aile yapısının yanı sıra tek ebeveynli (parçalanmış) aile yapısının da sayıca arttığı görülmektedir. Aile içinde çocuğun anlam ve değerinin artması, ebeveyn-çocuk ilişkisinin yanı sıra ebeveynlerin dijital dünyada ebeveynlik rollerinin yeniden yapılanmasına yol açmıştır.

Her toplum, sosyal yapı içerisinde kendi çocuk imgesini inşa eder ve bu inşaya göre aile içi ilişkilerini ve rol gereklerini düzenler (Onur, 2019). Günümüz dijital çağında da ebeveynlik yeniden tanımlanarak “Dijital Ebeveynlik” olarak kavramsallaştırılmıştır. Dijital ebeveyn, genel olarak tanımlanacak olursa, temel düzeyde dijital araçlara hâkim, dijital çağın imkân ve koşullarına göre hayatını düzenleyen ve de sahip olduğu çocuklarını da bu çağın imkânlarına hazırlayan ve risklerinden koruyabilen; kişi hak ve özgürlüklerine sanal ortamda da saygılı olmayı çocuklarına bir tutum olarak kazandırabilen, inovatif bireylerdir (Yurdakul, Dönmez, Yaman ve Odabaşı,2013) .

Alanyazınında (Palfrey & Gasser, 2008; Clark, 2011; Lupton et al., 2016) yapılan çalışmalar incelendiğinde dijital ebeveynliğin; çocuğun bakımı, eğitimi, sosyalizasyonu ve gelişiminin desteklenmesi gibi mevcut ebeveyn rollerine ebeveyn-çocuk ilişkisinde dijital dünyaya ilişkin yeni roller ve sorumluluklar da getirdiği düşünülmektedir. Yurdakul ve arkadaşları (2013) dijital ebeveynliğe ait bu yeni rolleri; *dijital okur yazarlık*, çevirim içi ortamlarda çocukların istenmedik durumlarla karşılaşmaması için *kontrol* edilmesi, çevirim içi ortamlardaki risklerin *farkında olma*, *etik* ve *yenilikçilik* olmak üzere beş başlıkta toplamaktadır. Bu noktada ebeveynlerin dijital dünyada da çocuklarına rehber ve olumlu model olabilmeleri son derece önemlidir.

Dijital ebeveynler, çocuklarına rehber ve model olurken çocuklarıyla dijital teknolojiler (ve internet) arasında bir köprü, bir “arabuluculuk” görevini üstlenirler. Durak (2019) ebeveynlerin internet kullanımı konusunda bu yeni rolünü, çocukların çevirim içi ortamlarda mümkün olan en fazla faydayı elde etmesini sağlayan bunun yanı sıra dijital ortamların verebileceği zararları engelleyen bilinçli ebeveyn-çocuk etkileşimi olarak tanımlamaktadır. Eğer ki dijital ebeveynler, bu rolü bilinçli olarak yerine getirmez, yasaklayıcı ve cezalandırıcı tutumlar sergilerse bu durumda çocuk/çocuklar da dijital ortamda maruz kaldıkları tehdit ve olumsuz yaşantıları saklayacaklar ve dijital çağın risklerine karşı kendilerini koruyamayacaklardır.

Dijital ebeveynlerin dijital olanaklar kadar risklerin de farkına vararak, çocuklarını güvende tutmak için üstlenmeleri gereken yeni sorumlulukları Magid (1998:4) şu şekilde sıralamaktadır:

- Ev adresi, okul adı, telefon numarası gibi tanımlayıcı bilgilerinizi sohbet gruplarında paylaşmayın.
- Çocuklarınızın fotoğraflarını web sitelerinde ya da sohbet gruplarında yayımlamayın.
- Müstehcen ve zorbalık içeren mesajlara dönüt vermeyiniz; çocuğunuzu da bu gibi bir durumla karşılaşırca bu durumu sizinle paylaşması yönünde bilgilendiriniz.
- Çocuğunuzun kullandığı internet hizmetleri ve ortamları hakkında bilgi sahibi olunuz.
- Çocuğunuzun kullandığı bilgisayarı, çocuk odasına değil, oturma odası ya da salona koyunuz.
- Çevirim içi hizmetler, elektronik bebek bakıcısı olarak kullanılmamalıdır.
- Çocuklarınızla birlikte bilgisayar kullanımı için makul kurallar ve yönergeler belirleyin. Bu kuralları gözden geçirin ve bir hatırlatma olarak bilgisayarın yanına yapıştırın. Çocuklarınızın bu kurallara uyup uymadığını düzenli olarak izleyin.
- Çocuklarınızın bilgisayarda geçirdiği süreye dikkat ediniz. Bu sürenin yaşı ile doğru orantılı olması gerekir. Bir çocuğun çevrimiçi hizmetleri aşırı kullanımı veya özellikle gece geç saatlerde kullanımı potansiyel bir sorunun varlığının ipucudur.
- Sanal ortamda, tüm kullanıcıların her zaman kendilerini tanıttıkları (yaş, cinsiyet, meslek... vb. kişisel bilgiler) gibi olamayacağını aklınızdan çıkarmayınız ve çocuğunuzu da bu konuda mutlaka bilgilendiriniz.
- Çocuğunuzun sosyal ortamdaki diğer tüm gerçek arkadaşları gibi dijital ortamda edindiği çevirim içi arkadaşlarını da tanıyınız.

“Dijital Dünyada Çocuk Büyütmek” adlı kitabında Goodwin (2018: 9-10), dijital ebeveynlerin günümüzde çeşitlenen sorumluluklarına paralel olarak artan kaygılarını şöyle dile getiriyor:

“Biz çocukluğumuzu gökyüzüne bakarak geçirdik, ekranlara değil! Ebeveynlerimiz bizim şimdi yüzleşmek zorunda kaldığımız dijital ikilemleri yaşamadı. Çocuğunun cebelleştiği tek karar, ne kadar televizyon izleyebileceğimizdi. Üstelik o ekran kalıcı bir biçimde duvara sabitlenmiş haldeydi – pijamaların ceplerinde kaçırılmaz ya da annenin çantasına saklanamazdı! - ve izlenebilecek program sayısı da bir elin parmakları kadardı. Bugün ise televizyon, ebeveynlerin çocuklarını idare etmesine yardımcı dokunan pek çok dijital cihazdan sadece biridir. Artık seçim yapabilecekleri geniş bir dijital açık büfe var. Ayrıca teknoloji sürekli değişip geliyor, bu da ebeveynlerin kafa karışıklığını ve bunaltısını daha da artırıyor.”

Özetle dijital dünyada ebeveyn rol ve sorumlulukları yeniden yapılıyor; her çağ ve kültürde olduğu gibi dijital çağda da toplumsal çocuk anlayışı ve bu anlayışa uygun ebeveyn-çocuk ilişkisinin ne olduğu tarihsel-toplumsal süreçte belirlenmekte, anlamlandırılmakta ve uygulanmaktadır (Onur,2019).

Hemen her yaşta bireyin sosyal ağlara erişiminin kolaylaşması elbette bazı riskleri ve sorunları da beraberinde getirmiştir. Ebeveynlerin çocuklarıyla ilgili bilgi ve görselleri sosyal medyada, sohbet gruplarında bilinçsizce paylaşımları çocuk hakları ihlallerinin yanı sıra çocuk istismarına da yol açabilmektedir (Duygulu,2019). Bu durum literatürde “sharenting” olarak tanımlanmaktadır.

Collins Dictionary’de “sharenting”, “Çocukların haberlerini, görüntülerini vb. paylaşmak için sosyal medyanın alışılmış kullanımı” şeklinde tanımlanmaktadır. Share (paylaşma) ve parent (ebeveyn) kelimelerinin birleştirilmesiyle türetilmiş olan kelime, ‘sosyal medya hesaplarından çocukları hakkında paylaşım yapan anne-baba pratiği’ olarak tanımlanmaktadır (Blum-Ross, Livingstone, 2017). Kavram, Türkçe’de alan yazınında yapılan çalışmalarda “paylaşanababalık” olarak kullanılmaktaysa da semantik olarak “sharenting” kelimesini anlam olarak tam karşılamadığı düşünülmektedir.

Maltz Bovy (2013) “sharenting” için yapılan bu tanımlamanın yetersiz olduğunu çünkü bir paylaşımın “sharenting” olarak sınıflandırılabilmesi için bir izleyici kitlesinin olması ve çocuğun paylaşımlarda tanınıyor olmasının da (çocuğun mahremiyetinin ihlali) gerektiğini belirtmektedir. Paylaşımın niceliksel olarak sayısı kadar bu paylaşımların içeriği de önemlidir. Böylece “sharenting” ebeveynin çocuklarının mahremiyetini, kişisel haklarını ihlal ederek, çocuklarıyla ilgili pek çok bilgi ve görseli sosyal medyada aşırı miktarda paylaşımları olarak tanımlanmaktadır. Peki anne babaları bu türden paylaşımlara yönlendiren nedir? Burada ebeveynlerin, özellikle de annelerin en önemli motivasyonu paylaşımlarla alacakları “beğen”iler olmaktadır. Sosyal medyada yapılan paylaşımlara alınan dönütler anne ve babalar için bir anlamda sosyal onay / kabul görevi görmektedir. Böylece ebeveynler, ebeveynlik rolleri ile ilgili ne kadar “iyi bir ebeveyn” olduklarıyla ilgili sosyal medyada beğeni aldıkça bu geribildirimler onlar için psikolojik bir tatmin ve ödül olmaktadır.

Ne var ki sharenting çerçevesinde ebeveynlerin çocuklarıyla ilgili bilgi ve görselleri sosyal medyada paylaşımları çocuk hakları ihlalleri kadar çocuğun istismarı gibi bazı riskleri ve sorunları da beraberinde getirmektedir. Çocuklara dair bu paylaşımların pek çoğunda çocukların onayının alınmadığı düşünüldüğünde çocuklara ait “özel” bilgilerin alenî olarak paylaşılmasının sınır tanımaz şekilde devam etmesi ise bu süreci belki de gelecek kuşaklar için normalleştirecektir.

3. SHARENTING OLGUSUNUN HUKUKSAL YANSIMALARI

Ebeveynlerin sosyal medyada çocuklarıyla ilgili paylaşımlarının ve bu paylaşımlarla ilgili aldıkları dönütlerin anne babalar için bir psiko-sosyal tatmini olsa bile çevrimiçi bu paylaşımlar genellikle ilgili riskler ve hukuksal sorunları da beraberinde getirmektedir (Steinberg, 2017). ABD’de çevirim içi paylaşımlarla ilgili riskleri gidermek için 1998 yılında Children's Online Privacy Protection¹ (COPPA) yürürlüğe girmiştir. Bu yasa ile her ne kadar çocuğa ait verilerin kullanımı için ebeveyn izninin alınması şartı getirilmiş olsa bile ebeveynlerin paylaşımlarıyla ilgili ayrıca bir düzenleme yapılmamıştır.

Türkiye’de de sharenting olgusuyla ilgili ebeveyn paylaşımlarını düzenleyen bir yasa henüz olmamasına rağmen konu, uluslararası boyutta Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin (BMÇHS) 16. ve 19. maddelerinde ele alınmıştır. Ulusal kapsamda ise ilk ve önemli koruma düzenlemesi 1982 Anayasası’nın 41, 42, 50, 56, 58, 61 ve 62. maddelerinde yer alan hükümlerce gerçekleştirilmiştir. Çocuk haklarının korunması yönünde Türkiye’de anayasanın yanı sıra Türk Ceza Kanunu, Türk Medeni Kanunu, Çocuk Koruma Kanunu ve Milli Eğitim Temel Kanunu gibi çeşitli kanunlar da bulunmaktadır.

¹ Çocukların Çevrimiçi Gizliliğini Koruma Yasası

Özellikle Türk Medeni Kanunu ve Türk Ceza Kanunu'nun ilgili maddelerinde kişilik hakkı, ebeveynin velayet hakkı ve sınırları çerçevesinde sharenting olgusu tartışılmaktadır (Akdi, 2016; Apiş & Yılmaz,2019; Uzun, 2019; Zorluoğlu Yılmaz,2021).

3.1. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (BMÇHS) Perspektifinden “Sharenting” Olgusu

Çocuk hakları, çocuk hukuku çerçevesinde düzenlenen ve yargı organlarınca koruma altına alınan haklardan oluşur. Çocuk hakları, çocukların bedensel, zihinsel, psiko-sosyal ve ahlâki açıdan gelişmesini ve korunmasını sağlamaktadırlar. Bu haklar, çocukların tüm gelişim alan ve süreçlerinin sağlıklı ve normal şekilde, özgürlük ve saygınlık içinde sürdürebilmeleri için hukuk kuralları ile korunan menfaatlerinden oluşmaktadır (Akyüz, 2012). Çocuk hakları ve bu hakları güvence altına alarak koruyan yasalarla çocuklar, tüm ihtiyaçları önemsenererek korunur, böylece belki de insan ömrünün en güzel ve fakat en hassas dönemini gelişimine uygun şekilde yaşama olanağına kavuşur (Akgül, 2015).

Çocuk haklarının güvence altına alınması ve geliştirilmesine dair, yüz doksan altı ülke tarafından onaylanan insan hakları belgesi olan (Unicef.org) Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (BMÇHS) perspektifinden sharenting olgusu değerlendirildiğinde; sözleşmenin 16. ve 19. maddeleri konu hakkında değerlendirilebilir. Buna göre sözleşmenin 16. Maddesine göre; m.16 /1: “Hiçbir çocuğun özel yaşantısına, aile, konut ve iletişimine keyfi ya da haksız bir biçimde müdahale yapılamayacağı gibi, onur ve itibarına da haksız olarak saldırılamaz.” m.16/2: “Çocuğun bu tür müdahale ve saldırılara karşı yasa tarafından korunmaya hakkı vardır.” AİHS'de düzenlenen özel hayata saygı hakkı benzer şekilde BMÇHS'de de düzenlenmiştir. Ancak BMÇHS'de düzenlenen çocuğun özel hayatına saygı hakkı, herhangi bir sınırlamaya tabi tutulmadan genel bir düzenlemeyle ifade edilmiştir. Bu maddede çocuğun özel yaşamına saygı hakkının ihlâl edip etmediği değerlendirilirken çocuğun üstün yararının göz önünde bulundurulması gerekmektedir (Üstün, 2020:708).

BMÇHS 19. Maddesi'nde ise;

m.19 / 1: “Bu Sözleşme'ye Taraf Devletler, çocuğun ana-babasının ya da onlardan yalnızca birinin, yasal vasi veya vasilerinin ya da bakımını üstlenen herhangi bir kişinin yanında iken bedensel veya zihinsel saldırı, şiddet veya suistimale, ihmâl ya da ihmalkâr muameleye, ırza geçme dahil her türlü istismar ve kötü muameleye karşı korunması için; yasal, idari, toplumsal, eğitsel bütün önlemleri alırlar.”

m.19 / 2 : “Bu tür koruyucu önlemler; burada tanımlanmış olan çocuklara kötü muamele olaylarının önlenmesi, belirlenmesi, bildirilmesi, yetkili makama havale edilmesi, soruşturulması, tedavisi ve izlenmesi için gerekli başkaca yöntemleri ve uygun olduğu takdirde adliyenin işe el koyması olduğu kadar durumun gereklerine göre çocuğa ve onun bakımını üstlenen kişilere, gereken desteği sağlamak amacı ile sosyal programların düzenlenmesi için etkin usulleri de içermelidir” (Metin,2019).

Çocukların rızası alınmadan sosyal medyada yapılan paylaşımlar (doğum günü kutlamaları, mezuniyet paylaşımları gibi) her türlü özel bilgi, belge ve görseller çocukların dijital ayak izlerini oluşturmaktadır. Çocuklara dair bilgileri içeren bu paylaşımlar başkaları tarafından kaydedilip uzun süre saklanabilmekte ve yine başkaları tarafından kullanıma açılabilir. Çocukların rızasının olmadığı ve henüz bilinçli yaşlara gelmedikleri döneme ait görüntülerinin sık kullanılan sosyal medya ağlarında paylaşımı, mahremiyet ihlaline sebep olarak, çocukların istismar tehlikesiyle karşı karşıya kalmalarına yol açabilmektedir (Akman vd,2021).

Sözleşmenin 19.maddesi, çocuğun yüksek yararı ilkesine vurgu yapmaktadır. Ebeveynler sosyal medyada paylaşımda bulunurken son derece özenli ve dikkatli davranmalı; çocuğun yararına olmayan, çocuk için mevcutta ve gelecekte tehdit unsuru olabilecek paylaşımlardan kaçınmalıdırlar.

Ebeveynlere bu yönde farkındalıklarını kazandıracak eğitimler verilerek çocuğun yüksek yararı korunmalıdır.

3.2. Türkiye’de Ulusal Düzenlemeler Perspektifinden “Sharenting” Olgusu

Çocuk doğduğu andan itibaren yetişkinlerle aynı değerde kişilik ve kişilik haklarına sahiptir. Bu nedenle de insan haklarına ilişkin bildireler, sözleşmeler ve anayasada kullanılan “herkes” terimi içine çocuk da girer (Akyüz, 2012) Bu kapsamda çocuk haklarının korunması da Anayasada başta devlete verilen yükümlülüklerle güvence altına alınmıştır. Türkiye’de hukuk normları perspektifinden sharenting olgusu değerlendirildiğinde, çalışmanın bundan sonraki alt başlıklarında, Türk hukukunda çocuk ve anne baba arasındaki hak ve yükümlülüklerin düzenlenmesi Türk Medeni Kanunu (TMK) ile kişi hak ve özgürlüklerinin korunması, suçlar, ceza ve güvenlik tedbir türlerinin düzenlenmesi açısından da Türk Ceza Kanunu’nun (TCK) ilgili maddeleri ele alınacaktır.

3.2.1. Türk Medeni Kanunu Perspektifinden “Sharenting” Olgusu

Türk hukukunda çocuk ve anne baba arasındaki hak ve yükümlülüklerin düzenlenmesi Türk Medeni Kanunu’nda (TMK) yapılmıştır. Türk Medeni Kanunu’nun 24. maddesi, kişiliğin korunması konu başlığı altında saldırıya karşı kişiliğin korunmasına ilişkin ilkeyi belirlemektedir. TMK

madde 24’e göre : “Hukuka aykırı olarak kişilik hakkına saldırılan kimse, hâkimden, saldırıda bulunanlara karşı korunmasını isteyebilir.” (TMK, m.24)

“Kişilik hakkı zedelene kimsenin rızası, daha üstün nitelikte özel veya kamusal yarar ya da kanunun verdiği yetkinin kullanılması sebeplerinden biriyle haklı kılınmadıkça, kişilik haklarına yapılan her saldırı hukuka aykırıdır.” Bu maddenin ikinci fıkrası ise sınırlamayı belirleyip hukuka aykırılığı tanımlamaktadır. Buna göre, ebeveynlerin sosyal medyada çocuklarının bilgi ve rızası dışındaki paylaşımları, bugün ve gelecekte çocuklarının kişilik haklarının ihlaline yol açabileceğinden ve de bu paylaşımların kamusal bir yararı bulunmayacağından; sharenting olgusu bir suç olarak değerlendirilebilir.

Bu bağlamda çocuğun ebeveynince sosyal medyada çocukla ilgili paylaşım yapması, çocuğun özel hayatının, onur ve saygınlığının, kişisel verilerinin korunması hakkının ihlaline neden olurken, bu hakların dayanağı olan “unutulma hakkı”, çocuğun da sahip olduğu ve talep edebileceği bir haktır. Ne var ki, hukuk sistemimizde “unutulma hakkı” ayrı ve özel bir yasal düzenleme içerisinde yer almamaktadır. Yine de hem Anayasamızda hem de yasal mevzuatımızda unutulma hakkı ile aynı amaç ve dayanağa sahip düzenlemeler bulunmaktadır. Çocuğun unutulma hakkını kullanması, sosyal medyada çocuğa yönelik hak ihlallerinde, ihlale neden olan paylaşımın silinmesini veya internet sayfasından kaldırılmasını sağlamaktadır (Tuğ,2022:19)

3.2.2. Türk Ceza Kanunu Perspektifinden “Sharenting” Olgusu

Türk Ceza Kanunu’nun amacı; kişi hak ve özgürlüklerini, kamu düzen ve güvenliğini, hukuk devletini, kamu sağlığını ve çevreyi, toplum barışını korumak, suç işlenmesini önlemektir. Kanunda, bu amacın gerçekleştirilmesi için ceza sorumluluğunun temel esasları ile suçlar, ceza ve güvenlik tedbirlerinin türleri düzenlenmiştir.

Sharenting, çocuğun yüksek yararı ilkesi çerçevesinde özel hayatın gizliliği ve korunması, kişilik hakkı ve kişisel verilerin korunması gibi bir dizi ihlalleri ortaya çıkarabileceği düşünüldüğünde Türk Ceza Kanununun (TCK) 134, 135 ve 136 maddeleri uyarınca değerlendirilebilir. TCK’nın *Özel Hayata ve Hayatın Gizli Alanına Karşı Suçlar*’ın değerlendirildiği dokuzuncu bölümünde 134. maddede düzenlenen “*özel hayatın gizliliğini ihlal*”; 135. maddede düzenlenen *kişisel verilerin kaydedilmesi* ile 136. maddede ifade edilen *verileri hukuka aykırı olarak verme veya ele geçirmeye* ilişkin suçlar ve cezalar yer almaktadır.

Sosyal medyada, sosyal ağ sitelerinde (social networking sites SNS) paylaşım yapılması kolay olduğu kadar, bu paylaşımlarla ilgili kontrollerin zor olması nedeniyle ihlaller de bir o kadar kolaylaşmaktadır.

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 12. maddesine göre, “*Taraf Devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen gösterilmek suretiyle tanırlar.*” Buna göre, ayırt etme gücü olan sınırlı ehliyetsiz çocuklar, kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini ifade edebilirler ve haklarını kendi başlarına kullanabilirler. Bu nedenle ayırt etme gücü olan sınırlı ehliyetsiz çocuk hakkında, kendisine ait bilgi, görüntü, ses,...vb içerik sosyal medyada paylaşmadan önce çocuğun rızası alınmalıdır. Eğer ki çocuk bu paylaşımına rıza göstermiyorsa ebeveynin bu içerik paylaşımını yapma hakkı yoktur². Çocuk, ebeveyni tarafından kişilik hakkı, özel hayatın gizliliği hakkı, zarara uğratıldığında çocuk tarafından ebeveynine karşı dava açılabilir; sosyal medyadaki rızası dışındaki paylaşımların durdurulması ve / veya kaldırılması talebinde bulunabilir.

2017 yılında İstanbul’da ‘Blogger’ anne N.K.’ya eşi tarafından açılan dava bu bölümde ele alınan konunun örneklenmesi açısından dikkat çekicidir.

Sosyal medyada sürekli iki çocuğunun fotoğraflarını paylaşan N.K.’nın eşi, “Çocuklarımı reklam malzemesi yapıp para kazanıyor, istismara davetiye çıkarıyor.” diyerek dava açtı. Davada Mahkeme babayı haklı bulurken, annenin çocuklarının fotoğraflarını sosyal medyada paylaşmasına yasak getirdi. (*Gazete Vatan, 30.06.2017*)

Bu örnek durumda da görülebileceği gibi ebeveynler her ne kadar velayet hakkının sınırları içinde kalarak paylaşım yaptıklarını düşünseler bile yapmış oldukları paylaşımlarla çocuğun / çocuklarının kişilik hakkını ihlal etmektedirler. Unutulmamalıdır ki velayet hakkı, ebeveynler için bir hak olduğu kadar aynı zamanda bir sorumluluktur ve başta ebeveynler, gerek BMÇHS’de gerekse de ulusal hukuk normları çerçevesinde TMK ve TCK ile hakları güvence altına alınmış olan çocukları korumak ve elverişli şartlarda gelişimlerini desteklemekle sorumludurlar.

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

UNICEF (2017), çocuk ve gençlere yönelik şiddetin dört tipinin irdelendiği raporunda; hiçbir çocuğun çevirim içi risklere karşı tam olarak güvende olmadığını vurgulamaktadır. Raporda; zorbalanın, insan tacirlerinin ve hatta cinsel suçlar işleyenlerin çocuklara ulaşmalarının daha önceden bugünkü kadar kolay olmadığı, özellikle istismarcılar için sosyal medyanın sınırsız bir hareket imkânı sağladığı belirtilmektedir. Görünen o ki dijital teknolojiler ve sosyal ağlarla birlikte belki de tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar çok çocuk hakları ihlal edilmektedir.

Çocuk haklarının, mahremiyetinin özellikle de ebeveynler tarafından, sosyal medyadaki paylaşımlarla ihlal edilmesinde *çocuk, mağdur; ebeveyn ise faildir*. Bu durum, sharenting olgusunun hukuksal yansımada, özel olarak düzenlemeye ihtiyaç doğurmaktadır. Alan yazınında bu konuda yapılan çalışmaların sayısının giderek artması bu konudaki farkındalığın geliştiğini göstermektedir. Bu yönde alınacak önlemlerin ve atılacak adımların planlanmasında şu önerilerde bulunabiliriz:

Çocuk hakları perspektifinden sharenting’in hak ihlallerine yol açan olumsuz sonuçlarının önlenilmesinde *Aile, Hukuk ve Eğitim* bir sacayağı gibi düşünülebilir.

Çocuklar her ne kadar kamusal medyadaki zararlı içeriklerden medya denetim mekanizmaları ve yasal düzenlemelerle korunuyor olsa da öncelikle ve özellikle ebeveynlerinin blog, facebook, instagram, sohbet grupları gibi kişisel sosyal medya hesaplarındaki kendilerine ait paylaşımlarından diğer bir ifadeyle ebeveynlerine karşı korunmaları gerekmektedir. Bu noktada da atılması gereken ilk adım, ebeveynlerin sharenting ve sharenting’in olumsuz sonuçları ve taşıdığı riskler konusunda bilinçlendirilmesi olacaktır.

Ebeveynler, sahip oldukları velayet hakkı çerçevesinde çocuğun yüksek yararının gözetilmesi ve kişisel haklarının korunmasından sorumlu olduklarını unutmamalıdır.

² Ebeveyn her ne kadar velayet hakkını ya da ifade özgürlüğünü savunsa bile böylesi bir durumda ebeveynin ifade özgürlüğü ile çocuğun “yüksek yararı” çatışacaktır ki bu durumda da çocuğun yüksek yararına öncelik verilecektir.

Bu sorumluluğun hatırlatılması ve sosyal medyada çocuklarıyla ilgili özellikle çocuklarını tanımlayıcı bilgilerin ve görüntülerin paylaşılmasının riskleri hakkında bilgilendirilmesine yönelik aile eğitimi çalışmaları ve çeşitli seminerler düzenlenebilir. Yine medyada da bu yönde bilgilendirici ve ebeveyn farkındalığını artırıcı yayınlara ve programlara yer verilebilir.

TMK'nın 24. maddesi ikinci fıkrası gereğince ebeveynlerin sosyal medyada çocuklarının bilgi ve rızası dışındaki paylaşımları, bugün ve gelecekte çocuklarının kişilik haklarının ihlaline yol açabileceğinden, çocuk hakları perspektifinden sharenting'in hak ihlaline yol açmaması için ayırt etme gücüne sahip çocuktan paylaşım ile ilgili rıza alınması; eğer ki çocuk ayırt etme gücüne sahip değilse (ve hatta henüz doğmamışsa, doğum öncesinde ultrason fotoğraflarının paylaşılması gibi) bu durumda da çocuğun "yüksek yararı"nın göz önüne alınması gerekir.

Hukuksal normlar ve düzenlemeler çerçevesinde çocuk hakları korunuyor olsa bile Sharenting olgusunda yeni düzenlemelere ihtiyaç duyulduğu düşünülmektedir. Yasalarla yapılacak yeni düzenlemelerle çocukların, sosyal medyadaki paylaşımlarla mahremiyetlerini ihlal eden ebeveynlerinin keyfi davranışları önlenilebileceği gibi çocuğun yüksek yararı ilkesi de yasalarla gözetilmiş olacaktır.

Sharenting'in olumsuz sonuçları karşısında üçüncü sacayağı ise eğitim kurumudur. Özellikle temel eğitim düzeyinde okul öncesi dönemden başlayarak eğitim kurumlarında çocukların, sahip oldukları haklar konusunda farkındalıklarını artırıcı çalışmaların yapılması hem çocukların haklarının bilincinde olması hem de bu hakları etkin şekilde kullanması anlamında önemlidir.

KAYNAKÇA

Akdi, M. (2016). "Ana-Babanın Çocuğun Fotoğraf ve Görüntülerinin Sosyal Medyada Yayınlanmasından Doğan Sorumluluğu", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 22(3), 123-144.

Akgül, M. Ş. (2015). "İlkokul Öğrenci Velilerinin Çocuk Haklarına İlişkin Görüşlerinin Değerlendirilmesi", (Yüksek Lisans Tezi)Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 395149)

Akman, A. Ö., Çakır, B.Ç. ve Kocabaş, C. N. (2021). "Çocukların Sosyal Medyadaki Dijital Ayak İzleri: Mahremiyet İhlalinde Hassas Noktalar", *Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi*, 15: 553-555

Akyüz, E. (2012). *Çocuk Hukuku*, Ankara: Pegem Akademi.

Apiş, Ö. ve Yılmaz, Z. (2019). "Çocuğun Özel Hayatının Gizliliği Hakkı Kapsamında Velayet Hakkının Ceza Hukuku Bakımından Sınırı", *Legal Hukuk Dergisi*, 17 (194).

Batman Rehber Gazetesi (2021). "Çocukların İnternet Kullanım Oranı %82.7 Oldu." <https://batmanrehbergazetesi.com/haber/31551/cocuklarin-internet-kullanim-orani-%827-oldu> .ht ml?

Blum-Ross, A., ve Livingstone, S. (2017). " "Sharenting," Parent Blogging, And The Boundaries of The Digital Self ", *Popular Communication*, 15(2), 110-125.

Children's Online Privacy Protection Rule ("COPPA") <https://www.ftc.gov/legal-library/browse/rules/childrens-online-privacy-protection-rule-coppa>

Clark, L. S. (2011). "Parental Mediation Theory for The Digital Age", *Communication Theory*, 21(4), 323-343.

Collins Dictionary. <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/sharenting>

Durak, A. (2019). "Ebeveyn Arabuluculuğunun Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi", (Yüksek Lisans Tezi), Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bartın Üniversitesi, Bartın.

Duygulu, S. (2019). "Sosyal Medyada Çocuk Fotoğrafları Paylaşmanın Mahremiyet İhlali ve Çocuk İstismarı Açısından Değerlendirilmesi", *TRT Akademi*, 4 (8), 428-487. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/trta/issue/47420/544290>

Gazete Vatan (2017). 'Blogger' anneye çocuk istismarı suçlaması! <https://www.gazetevatan.com/gundem/manisada-10-donum-orman-yandi-2058725>

- Goodwin, K. (2018). Dijital Dünyada Çocuk Büyütmek, Aganta Kitap.
- Lupton, D., Pedersen, S., ve Thomas, G. M. (2016). "Parenting and Digital Media: From The Early Web To Contemporary Digital Society", *Sociology Compass*, 10(8), 730-743.
- Magid, L.J. (1998). Child Safety on the Information Highway, National Center for Missing and Exploited Children.
- Maltz Bovy , P. (2013). "The Ethical Implications of Parents Writing About Their Kids", *The Atlantic*, <https://www.theatlantic.com/sexes/archive/2013/01/the-ethical-implications-of-parents-writing-about-their-kids/267170/> (Erişim : 07.08.2022)
- Metin, İ. (2019). "Ceza Muhakemesinde Suça Sürüklenen Çocuk" (Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Selçuk Üniversitesi, Konya, <https://9lib.net/document/wq29832z-ceza-muhakemesinde-suca-suerueklenen-cocuk.html?>
- Ocak Medya (2021). "Çocukların İnternet kullanım oranı yüzde 82,7.." (Kısaltma OM2 şeklinde verilmiştir.) <https://ocakmedya.com/cocuklarin-internet-kullanim-orani-yuzde-827/>
- Onur, B. (2019). Değişen Çağ, Değişen Çocukluk, İmge Kitabevi.
- Palfrey, J., ve Gasser, U. (2008). Born Digital: Understanding The First Generation of Digital Natives, New York: Basic Books.
- Prensky, M. (2001). "Digital Natives, Digital Immigrants", part 1. *On the horizon*, 9(5),1-6.
- Steinberg, S. B. (2017). "Sharenting: Children's Privacy İn The Age Of Social Media", *Emory LJ*, 66, 839.
<https://scholarship.law.ufl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1796&context=facultypub> (Erişim : 19.07.2022)
- Tuğ Levent, G., (2022). "Sosyal Medyada Çocuğun Kişilik Hakkı İhlali Karşısında Çocuğun Unutulma Hakkı", *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Van YYÜ 40. Yıl Özel Sayısı, 19-30
- Türk Ceza Kanunu (TCK) <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5237.pdf>
- Türk Medeni Kanunu (TMK) <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4721.pdf>
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2021). Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Cocuklarda-Bilisim-Teknolojileri-Kullanim-Arastirmasi-2021-41132> (Erişim : 12.08.2022)
- UNICEF: <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3% %B6zle%C5%9Fme>
- UNICEF. (2017). A Familiar Face: Violence in The Lives of Children And Adolescents. New York. <https://gdc.unicef.org/resource/familiar-face-violence-lives-children-and-adolescents>
- Uzun, S. (2019). "Velayet Hakkı Bağlamında Çocuğun Görüntüsünün Sosyal Medyada Paylaşılması ve Ortaya Çıkabilecek Hukuki Meseleler", Hümanist Büro, [https://humanistburo.org/dosyalar/humdosya/Cocugun%20Goruntusunun%20Sosyal%20Medyada%20Paylasilmasina%20Dair%20Hukuki%20Meseleler%20\(S.Uzun\).pdf](https://humanistburo.org/dosyalar/humdosya/Cocugun%20Goruntusunun%20Sosyal%20Medyada%20Paylasilmasina%20Dair%20Hukuki%20Meseleler%20(S.Uzun).pdf) (Erişim : 21.06.2022)
- Üstün, Ö. (2020). Sosyal Medyada Çocuk Hakları İhlali: Paylaşanebeveynlik", *Legal Hukuk Dergisi*, 18 (206).
- Yurdakul, I. K., Dönmez, O., Yaman, F., ve Odabaşı, H. F. (2013). "Dijital Ebeveynlik ve Değişen Roller", *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 12(4), 883-896.
- Zorluoğlu, Y. A. (2021). "Sharenting ve Velayet Hakkının Sınırları", *SÜHFD.*, 29 (4),s. 3383-3417.